

GMINA

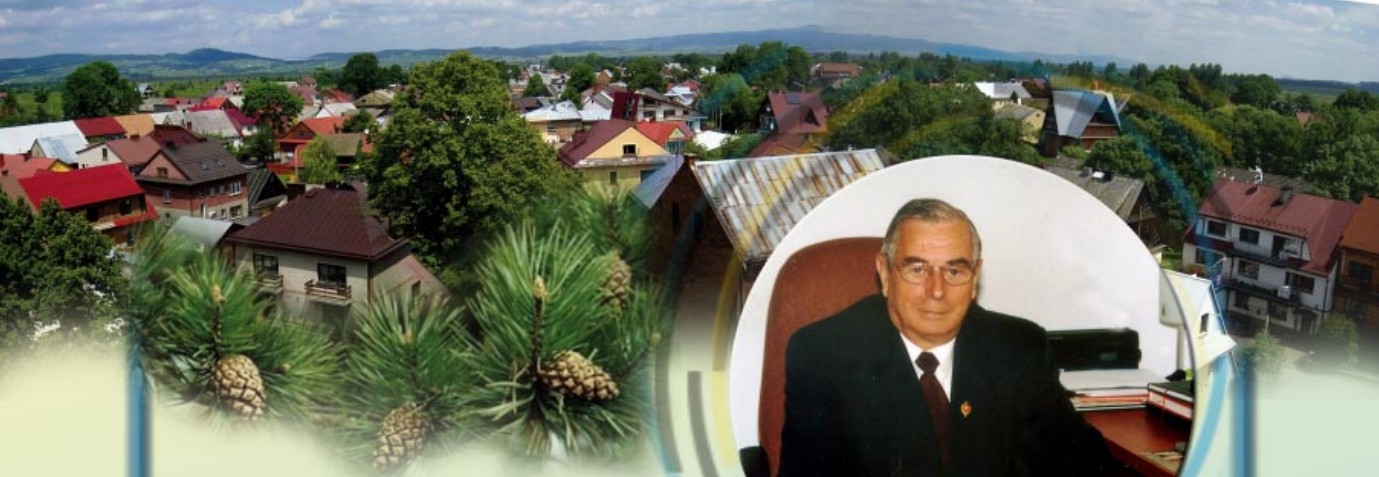
CZARNY DUNAJEC

GMINA CZARNY DUNAJEC

LEGENDA

	granica państwa
	granica gminy
	granica sołectwa
	droga przełotowa
	droga główna
	droga inna
	kolej wąskotorowa
	szlaki turystyczne
	teren zabudowany
	cmentarz
	las
	ważny obiekt
	pogotowie
	policeja
	straż pożarna
	poczta
	parking
	dom wypoczynkowy
	szkoła
	kościół
	kaplica
	krzyż
	przystanki PKS
	kopalnie ropy
	stacja benzynowa
	kemping
	przejście graniczne

Szanowni Państwo!

Ze względu na wielkie zainteresowanie publikacjami o naszym regionie, prezentujemy Wam kolejny folder poświęcony gminie Czarny Dunajec.

Tym razem chcemy zwrócić szczególną uwagę na poszczególne miejscowości wchodzące w skład gminy, ich tradycje historyczne, mieszkańców oraz na to czym się wyróżniają w obecnym czasie. Nowością jest prezentacja herbów wszystkich wsi sołeckich. Warto podkreślić, że niektóre herby zostały odtworzone z dokumentów liczących kilkaset lat. Wiadomo też, że ważnym elementem atrakcyjności turystycznej gminy jest jej położenie geograficzne i urozmaicona rzeźba terenu, dzięki czemu nie brak urokliwych krajobrazów. Poprzez zamieszczone zdjęcia postaramy się przybliżyć Państwu piękno naszej ziemi. Liczymy przy tym, że niektórych z Was zachęcimy do odwiedzenia po raz pierwszy największej gminy gościnnej i bogatego kulturowo Podhala, a tych co już nas znają skłonimy do kolejnych wizyt.

Gmina Czarny Dunajec zasługuje na to, aby być w czołówce gmin przodujących w turystyce ze względu na gościnność mieszkańców, ciągle rozwijaną infrastrukturę, zwiększającą się liczbę miejsc noclegowych oraz gospodarstw agroturystycznych. Władze gminy popierają wszelkie działania służące promocji naszego regionu. Szczególną troską otaczamy sport i zachowanie wartości kulturalnych, co przejawia się m.in. w dofinansowaniu klubów sportowych i sponsorowaniu zespołów regionalnych działających przy Centrum Kultury i Promocji oraz przy Oddziałach Związku Podhalan. Nasze zespoły występując na różnych przeglądach w kraju i za granicą oraz uświetniając nasze lokalne uroczystości, rozślawiają uroki gminy Czarny Dunajec.

Mam nadzieję, że niniejsza publikacja przyczyni się do tego, aby zachęcić Państwa do bliższego zapoznania się z wyjątkowym kolorytem folkloru góralskiego. Serdecznie zapraszam do odwiedzenia naszej gminy.

Wójt Gminy Czarny Dunajec
Józef Babicz

Gmina Czarny Dunajec

Gmina Czarny Dunajec jest jedną z większych samorządowych jednostek administracyjnych województwa małopolskiego. W jej skład wchodzi piętnaście sołectw: Czarny Dunajec, Chochołów, Ciche, Czerwienne, Dział, Koniówka, Odrowąż, Pieniążkowice, Piekelnik, Podczerwone, Podszkle, Ratułów, Stare Bystre, Wróblówka i Załuczne. Gmina zajmuje obszar prawie 22 tysięcy hektarów, na którym żyje ponad 21 tysięcy mieszkańców. Drugie tyle wyemigrowało za Wielką Wodę w poszukiwaniu zarobku.

Początki osadnictwa na tych terenach sięgają XIII wieku, jednak osadnictwo na prawie niemieckim objęło te ziemie dopiero w XVI stuleciu. Wcześniej olbrzymie połacie rozległej równiny porastała Puszcza Karpacka, skutecznie ograniczając zasiedlanie podgórskich terenów. Spoglądając wokół z równiny okalającej Czarny Dunajec, na południu ujrzymy pasmo Tatr, na zachodzie maszyn Babiej Góry, od wschodu ukażą się Gorce i zamajaczą Pieniny. Geograficznie gmina jest położona na obszarze trzech subregionów: Pogórza Gubałowskiego, Kotliny Orawsko-Nowotarskiej i Działów Orawsko-Podhalańskich. Różnorodne ukształtowanie terenu oraz bogactwo naturalnych form przyrodniczych sprawia, że gmina jest bardzo atrakcyjna turystycznie.

Oblicza krainy rozśpiewanej, dźwięczącej muzyką, pełnej duchowych i materialnych zabytków góralskiej kultury współczesna cywilizacja jeszcze nie zmieniła. Dlatego jest ona rajem dla szukających wytchnienia i spokoju pośród dziewiczej przyrody, mimo że charakter gminy zmienia się z typowo rolniczego na rolniczo-turystyczny. Bez względu na porę roku, każdy z odwiedzających może znaleźć dla siebie to, co najbardziej lubi. W odróżnieniu od bardziej znanych i obleganych miejscowości wypoczynkowych w Polsce, tutaj można znaleźć tak potrzebną ciszę i spokój, a przede wszystkim rozkoszować się bezpośrednim kontaktem z nieskażoną przyrodą. Z każdym rokiem przybywa miejsc dla gości, nie tylko w pensjonatach, ale także w oferujących nieszablony wypoczynek gospodarstwach agroturystycznych. Najczęściej odwiedzaną miejscowością gminy Czarny Dunajec jest Chochołów - żyjący skansen regionalnego budownictwa.

Cechą wyróżniającą ten region jest wyjątkowo silne przywiązanie do tradycji. To tutaj można spotkać mieszkańców - na co dzień i od święta - ubranych w stroje regionalne, usłyszeć pieśni i przyśpiewki, zobaczyć tańce góralskie. Na terenie gminy od lat działają liczne zespoły góralskie. Corocznie organizowane są imprezy regionalne o znacznym zasięgu. Wielkim wydarzeniem gminy jest coroczne święto plonów - dożynki, zwane tu Hołdymasem.

Gmina Czarny Dunajec w każdym zakątku oferuje coś niezwykle, niepowtarzalnego i oryginalnego z jednej strony, a zarazem mocno osadzonego w realiach regionu z drugiej. Zabytkowe zagrody i domy, przydrożne kapliczki, pomniki przyrody, miejsca urokliwe i piękne - to można tutaj znaleźć. Mieszkańcy - serdeczni z natury - bardzo chętnie goszczą u siebie letników. Zapraszamy więc do zwiedzania, odpoczynku, wytchnienia...

SOŁECTWA

Czarny Dunajec

Początki Czarnego Dunajca sięgają ok. 1552 r. Datę tę, wobec zaginięcia dokumentu lokacyjnego, przyjąć można na podstawie pierwszej lustracji królewskiej przeprowadzonej w 1564 r. Dowiedzieć się z niej można, że wieś osadził Prokop Pieniążek. Zasadzą Czarnego Dunajca, a zarazem pierwszym jego sołtysiem, był Tomasz Miętus, który - jak zapisano w przywileju dla jego syna Jana wydanym przez króla Zygmunta Augusta w 1592 r. - „podjął niemałe prace przy wykarczowaniu i osadzeniu tejże wsi”. Tomasz Miętus, wraz z synem Janem, własnym kosztem na swym gruncie wystawił pierwszy kościół czarnodunajcecki. W 1605 r. Jan Miętus scedował sołtystwo na rzecz swego syna Klemensa i wnuka Sebastiana. Klemens Miętus był jednym z głównych organizatorów oporu chłopów przeciwko bezprawiu, jakiego dopuszczał się starosta Mikołaj Komorowski; przyplącił to wielotygodniowym uwięzieniem.

Na Klemensie Miętusie, który potwierdzenie praw do sołtystwa uzyskał jeszcze od wstępującego na tron króla Władysława IV w 1633 r., kończy się linia Miętusów - sołtysów czarnodunajceckich. Korzystając z nowych możliwości prawnych, starosta Adam Kazanowski w 1641 r. odkupił za 117 grzywien sołtystwo w Czarnym Dunajcu od Klemensa Miętusa i przekształcił je na folwark dworski. W 1669 r. król Michał Korybut nadał sołtystwo, czyli ów folwark, „urodzonym Teodorowi Sulimie i Janowi Pawełkiemu” - weteranom wojennym. W tym czasie, bo na przełomie lat 1669 i 1670, mieszkańcy Czarnego Dunajca wzięli udział w walkach górali przeciw nadużyciom popełnianym przez przebywającą na Podhalu chorągiew pancerną starosty Jana Wielkopolskiego. Ponieważ gospodarka folwarczna nie przyniosła spodziewanych korzyści, dobra dworskie zostały prawie w całości rozsprzedane miejscowym chłopom w 1753 r. Ostatnimi posiadaczami sołtystwa w Czarnym Dunajcu byli Ratułowscy, legitymujący się przywilejem króla Augusta III z 1754 r. W połowie XIX w. Miętusowie stanowili już niewielką grupę mieszkańców Czarnego Dunajca; w ich rękach było zaledwie 5 gospodarstw. Pod zaborem austriackim starostwo nowotarskie przejęte zostało na własność cesarstwa, a następnie - po podziale na sekcje - wystawione na sprzedaż. „Dominium Czarny Dunajec”, obejmujące Ciche, Chochołów, Czarny Dunajec, Dzianisz, Podczerwonę, Witów i Wróblówkę, kupił w 1819 r. Jan Pajęczkowski. Górale chcąc uniezależnić się od dworu i powiększyć swoje grunty, odkupili dobra dworskie od Pajęczkowskiego, poprzez swego pełnomocnika ks. Józefa Szczurkowskiego.

Charakterystycznym jest tu małomiasteczkowy, prostokątny rynek z bocznymi uliczkami, założony już w drugiej połowie XIX w., a ukształtowany ostatecznie w okresie międzywojennym, kiedy miejscowość Czarny Dunajec posiadała prawa miejskie. Ważnym elementem architektury były tzw. dworki czarnodunajceckie, czyli murowane parterowe domy z gankiem wspartym na filarach, obecnie już nieliczne. We wsi wyróżnia się murowany kościół pod wezwaniem Przenajświętszej Trójcy zbudowany pod koniec XVIII w., na miejscu XVI-wiecznego drewnianego kościółka, który spłonął w wielkim pożarze miasteczka w 1858 r. Świątynia posiada czworoboczną wieżę nakrytą kształtnym cebulastym hełmem i kaplice po obu stronach naw. Wystrój wnętrza jest dziełem twórców ludowych: Obrochty ze Starego Bystrego i Czesacza z Waksunda. Cenny i zabytkowy jest dzwon z 1643 r., pochodzący z kościoła franciszkanów w Nowym Sączu, odlany przez lotaryńczyka Benedykta Briota. Nie brak we wsi również wielu zabytkowych drewnianych domów. Miejskiego, ale przytulnego wizerunku dodają Czarnemu Dunajcowi nowoczesne gmachy użyteczności publicznej, zwarta zabudowa, dobrze utrzymane i oznakowane drogi, liczne punkty handlowo-usługowe, itp.

Chochółów

Duża wieś podhalańska, położona nad Czarnym Dunajcem, na wysokości ok. 750m npm, będąca największą atrakcją turystyczną gminy. W zamierzonych wiekach, gdy jeszcze szumiała tu Puszcza karpacza - panowie szlachta zapuszczali się ponoć na polowania w las, pokrzykując: Cho!... Cho!... Łów!... Wieś została założona w 1592r. Stanowi piękny przykład zabudowy wsi podhalańskiej z XVIII-XIXw. Drewniane domy bogato zdobione, kapliczki, krzyże i figury. Wieś będąca żywym skansenem budownictwa regionalnego uznana została za zabytek klasy zerowej i przyciąga rzesze turystów z całego świata. Wieś rozświetliło poruszenie z 1846 r., czyli Powstanie Chochółowskie przeciwko austriackim zaborcom. Muzeum Powstania Chochółowskiego mieści się w najstarszej chałupie z 1798 r. Z poruszeniem związane jest podanie na temat kapliczki św. Jana Nepomucena, stojącej przy wjeździe do Chochółowa od strony Czarnego Dunajca. Ponoć święty stoi „obrócony zadkiem do Dunajca” z żalu, że dunajczanie razem z wojskiem austriackim przyszli tłumić zryw niepodległościowy.

Chochółów jest ważnym ośrodkiem twórczości ludowej, takiej jak: zdobnictwo w drewnie, kowalstwo i zdobnictwo metalu, malarstwo na szkle oraz hafciarstwo. Warto odwiedzić Izbę Regionalną prezentującą przedmioty kultury ludowej, którą w chałupie nr 28 stworzył miejscowy rzeźbiarz Jan Zięder. W latach 1853-66, na miejscu drewnianej świątyni z XVII w., wzniesiono z miejscowego piaskowca kościół parafialny pw. św. Jacka. Wewnątrz neogotyckiej świątyni: freski Walerego Eljasza z 1871 r., dwa obrazy Wojciecha Eljasza oraz obraz Św. Trójcy będący częścią tryptyku z XVI w. Naprzeciw kościoła znajduje się pomnik Powstania Chochółowskiego, ufundowany przez polonię amerykańską.

W Chochółowie zlokalizowane jest międzynarodowe przejście graniczne ze Słowacją czynne całą dobę. Ze wsi można odbyć pieszą wycieczkę na górę Ostrysz. Chochółowianie chętnie wynajmują gościom izby, rozwinęli też gastronomię i serwują regionalne potrawy. Powierzchnia sołectwa wynosi 12,8 km².

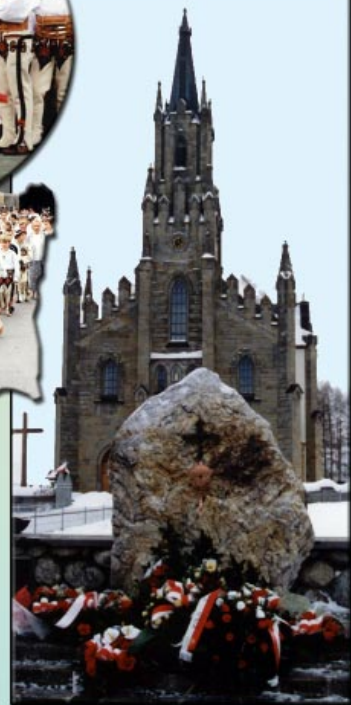

Ciche

Osada lokowana w 1593 r. przez Tomasza Miętusa wzięła swą nazwę od potoku Cichego. Rozrosła się do rozległej wsi, która ciągnie się doliną od Gruszkowego Wierchu w zachodniej stronie Pogórza Gubałowskiego aż do stóp Domańskiego Wierchu przed czarnodunajską równiną, na wysokości 700-850 m npm. Tym samym jest jedną z najdłuższych wsi w Polsce, liczącą ponad 14 km długości. Dzieli się na kilka części, zaczynając od strony wjazdu z Czarnego Dunajca są to: Miętustwo, Ciche Dolne, Ciche Środkowe, Ciche Górne i Ciche Wierch. Jest trzecim co do wielkości sołectwem w gminie (powierzchnia 26,5 km²) a drugim pod względem ludności (2.800 mieszkańców).

Cichowianie mają aż dwa kościoły parafialne: w Cichem Miętustwie pw. Najświętszej Marii Panny i w Cichem Górnym pw. św. Józefa Robotnika oraz kaplicę na Wierch Cichem. Drewniane i murowane kapliczki przydrożne z XIX w., rozsiane są po całym Cichem dodając wsi uroku. Rejon ten przez wiele lat penetrowali poszukiwacze zbójnickich skarbów. Tradycje ciesielskie sprawiły, że wielu mieszkańców trudni się dziś pamiętkarstwem, rzeźbi, wykonuje meble i inne przedmioty artystyczne z drewna. Stąd pochodził Andrzej Knapczyk-Duch - góralski muzyk, nauczyciel, gawędziarz, twórca oryginalnych nut góralskich, patron corocznego „Muzykowania na Duchową Nutę”.

Grzybiarzy kuszą masywne leśne Zadkowskiego Wierchu i gęsto porośniętej góry Ostrysz. Dwa progi wodne na potoku latem służą spragnionym kąpiel. Stoki Wierchowyń świetnie nadają się dla narciarstwa zjazdowego, snowboardu i tyczenia tras biegowych. W Cichem działa prywatny pensjonat, noclegi z wyżywieniem można też znaleźć u gospodarzy.

Czerwienne

Wież założona ok. 1630 r., zwana aż do lat 60-tych XX wieku Międzyzzerwieniem. Czerwoną Górę na granicy z Ratułowem pokrywa bowiem glina o charakterystycznej barwie, a z przeciwnej strony „czerwono” wschodziło słońce. Rosną tu potężne, kilkusetletnie lipy uznane za pomniki przyrody. W górnej części wsi zachowała się drewniana dzwonnica, tu i ówdzie można trafić na starodawną góralską chałupę.

Wież rozślawiło Sanktuarium Maryjne na Bachledówce, czyli Bachledowym Wierchu. Na posiadłości ofiarowanej w latach 50-tych o.o. Paulinom z Jasnej Góry przez panią Jarząbkową (wdzięczną za cudowne ocalenie z rąk Gestapo podczas wojny) powstała wpięć pustelnia z kaplicą, która ostatecznie w 1991 r. przekształciła się w okazały kościół parafialny pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej. Wielokrotnie, w latach 60-tych i 70-tych, przyjeżdżali tu na wypoczynek: kardynał Stefan Wyszyński i ówczesny metropolita krakowski Karol Wojtyła - późniejszy papież Jan Paweł II.

Przez Czerwienne-Bachledówkę wiodą trasy turystyczne z Chochołowa, Czarnego Dunajca, Cichego i Szaflar do Zakopanego (przez Żab i Gubałówkę). Na wierchu Budz stoi krzyż upamiętniający miejsce, gdzie pochowano konfederatów barskich. Powierzchnia sołectwa wynosi 10,8 km².

Dziat

Pierwsza wzmianka o tej osadzie pojawiła się w końcu XVI w., przywilej lokacyjny pochodzi z 1605 r. Wieś miał założyć Grzegorz Dzielski - zbójnicki hetman o cały wiek wyprzedzający legendarnego Janosika, przodek sołtysiego rodu. Pieczęć Dziatłu przedstawia konnego rycerza z lanką.

Dziś jedno z najmniejszych sołectw gminy (pow. 5,1 km²), liczące niewiele ponad sto domostw. Przez nadzwyczaj spokojną wieś wciąż toczy swoje czyste wody potok Piekielnik. Z Dziatłu otwiera się widok na całą czarnodunajską równinę, z panoramą Tatr w tle.

Koniówka

Niewielka wieś licząca zaledwie czterystu mieszkańców. To najmniejsze sołectwo gminy o powierzchni 4,2 km² wciśnięte jest między grunty Chochołowa i Podczerwonego. W Czarnym Dunajcu żartują, że gdy koniowianin rozciągnie harmonię, to wystaje ona poza wieś... Pierwsza wzmianka o Koniówce, lokowanej łącznie z Podczerwonym, pochodzi z 1605 r. Przez długi czas był to tylko przysiółek bez nazwy, powstały wokół uczęszczanej przeprawy przez Czarny Dunajec. Obszar dzierzawiony przez chłopów od sołtysów Podczerwińskich zasłynął potem hodowlą koni oraz wołów, i stąd wzięła się nazwa późniejszej wsi.

Wspaniałe torfowisko wysokie Rudno w Koniówce płatami porasta kosodrzewina. Tutejsze pokłady torfu przez długi czas były eksploatowane. Na obszarze Koniówki, podobnie jak w Piekielniku, Załucznem i Odrowążu, występują też niewielkie złoża węgla brunatnego. Próg wodny i okolice mostu upodobał sobie wycieczkowicze szukający latem ochłody i wypoczynku. Obok drogi zachowała się wiekowa, jedna z nielicznych już na Podhalu, drewniana dzwonnica. Dzwon odzywał się na Anioł Pański, a w czasie burzy - jak głosił napis tułga frange - łamał pioruny.

Odrowąż

Urokliwie położony na siedmiu wzgórzach, uchodzi za „podhalański Rzym”. Wieś lokowana w 1603 r., swoją nazwę wzięła od herbu Jana Pieniążka, starosty nowotarskiego z czasu osadźców. Przed II wojną światową rozsławili ją pochodzący stąd światli ludzie, wspaniali regionaliści, działacze ruchu ludowego i współzałożyciele Związku Podhalań - Antoni i Jakub Zachemscy oraz Feliks Gwiżdż.

Murowany, jednonawowy kościół pod wezwaniem św. Marii Magdaleny powstał w latach 1825-31, na miejscu pierwotnego kościoła XVII-wiecznego. Ołtarz - podczas budowy kościoła - wykonał Józef Kulach z Szaflar na wzór ołtarza w nowotarskim kościele św. Katarzyny. Zachowało się tu kilka zabytkowych sprzętów i szat liturgicznych.

W Odrowążu na Herbiku znaleźć można nieczynny kamieniołom, skąd wydobywano piaskowce magurskie. Mieszkańcy malowniczej wsi często goszczą u siebie leśników. Wąska asfaltowa droga wiedzie z Odrowąża w dół, do urokliwie położonego przysiółka Żary. Stąd o krok do Borów, które ponoć leczą i odmładzają ludzi. Powierzchnia sołectwa wynosi 12,2 km².

Piekielnik

Najludniejsza i kiedyś najbogatsza wieś Górnej Orawy, przez wieki powiązana jednak z Podhalem. Jest drugim co do wielkości sołectwem w gminie (pow. 30,3 km²). Lokowana pod koniec XVI w. Węgierski kronikarz, który ponoć pierwszy opisywał te ziemie, zanotował nazwę Popielnik, z powodu złogów spalonego torfu. Torfowiska w tej okolicy płonęły bowiem często, a głębokie pożary niezmiennie trudno było ugasić. Ze wznieścień nad Piekielnikiem wspaniale widać panoramę Tatr. W ludowych piosenkach słyną piekielnickie bory.

Do niedawna istniało tu jeszcze kilka XIX-wiecznych kurnych chat z wyżką - obszernym strychem do przechowywania siana, wystającym nieco poza pion ściany domu. Do dziś uchowała się w środku wsi zaledwie jedna chata z wyżką, mocno zniszczona ale jeszcze zamieszkała. Obecnie wyżki można spotkać tylko w stodołach. Piekielnik był parafią już w XVIII w., lecz pierwszy drewniany kościół strawił pożar. W ołtarzu głównym i w ołtarzach bocznych nowego, murowanego kościoła z 1878 r. pw. św. Jakuba Apostoła, stoi sześć barokowych posągów. Świątynia posiada dzwon z 1802 r. odlany przez Samuela Palischa z Krzemnicy. Barokowe figury Ukrzyżowania z Matką Boską i św. Marią Magdaleną oraz św. Jakubem stoją także we wnękach murowanej piekielnickiej kapliczki. Na cmentarzu zachowały się ciekawe, XIX-wieczne kamienne nagrobki.

Mieszkańcy rzadko jeszcze goszczą wczasowiczów w swoich domach, choć okolica ma wiele uroku, a takie stoki jak Luparnia czy Sewcowsko Sucho Dolina są wręcz wymarzone dla narciarzy.

Pieniążkowice

Niewielkie sołectwo o powierzchni 8,6 km². Wieś, zwana też Maciejowskie, lokowana była w 1593 r. przez Krzysztofa Stocha, który otrzymał przywilej od dzierżawcy dóbr nowotarskich Jana Pieniążka. Ród Pieniążków z Krużlowej lokował na terenie starostwa nowotarskiego aż 22 wsie królewskie.

Drewniany, XIX-wieczny kościółek zastąpiła w 1900 r. nowa, murowana świątynia pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej. Główny ołtarz zdobi XVIII-wieczny barokowy obraz z wizerunkiem patronki parafii. Dzwon kościelny z 1545 r., zakupiony ponoć w Jordanowie. Uchowało się też we wsi trochę tradycyjnych, drewnianych chałup góralskich.

Na szczyt Zeleźnicy (912 m n.p.m.) można dojść pięknym szlakiem z Szaflar przez Dział i Pieniążkowice. Legenda głosi, że góra otwiera się raz w roku na dźwięk rezurekcyjnych dzwonów, aby odsłonić ukryte w niej skarby.

Podczerwone

Cicha, spokojna, skromna wioska podhalańska położona nad bystrą rzeką Czarny Dunajec. Powierzchnia tego niewielkiego sołectwa wynosi 8,6 km². Wieś, niemal pierwotna jeszcze w swym charakterze, położona nisko, na szerokiej równinie, pomiędzy wysokimi Tatrami, a Babią Górą. Mieszkańcy tej wsi są ludem prostym, bystrym, zdrowym, przez naturę wykołyszany jest tutejszy świat przyrody. Takich wiosek jak Podczerwone, podobnych do precyzyjnie malowanych piórem Tetmajera obrazów naszej polskiej góralszczyzny, niewiele już spotkać można na „Skałnym Podhalu”. Są to nieliczne rezerwy tworzące własny, odrębny świat, kształcony i wychowany bardziej przez naturę i wewnętrzny instynkt niż przez cywilizację i wpływy kulturalne.

Początkami swego istnienia Podczerwone sięga daleko w przeszłość Polski królewskiej. Dokumenty historyczne, zachowane do dziś u niektórych podczerwieńskich górali, stwierdzają istnienie wsi już w wieku XVI, a jej dzieje są analogiczne do historii i rozwoju sąsiedniej osady - Chochołowa. Jej pierwszymi posiadaczami, na mocy przywileju króla Zygmunta III datowanego 4 lipca 1604 r., byli Szymon i Barbara Podczerwieńscy.

Piękne położenie wsi skłania do udanego wypoczynku. Nad brzegiem Czarnego Dunajca można znaleźć sporo atrakcyjnych miejsc biwakowych, a progi wodne są dobrym miejscem do kąpieli. W okolicy przebiega kilka malowniczych tras spacerowych. Podziwiać też można malownicze, nigdy nie eksploatowane, podczerwieńskie torfowiska. We wsi zachowało się kilka starych, zabytkowych chałup góralskich. W odległości 3 km od wsi znajduje się przejście graniczne na Słowację.

Bardzo ciekawa jest historia parafii w Podczerwonem. W samym środku wsi, tuż obok drogi - gościńca, wznosi się mały kościółek zbudowany w latach 1908-12. Postawienie tej skromnej świątyni Podczerwone zawdzięcza tutajszemu gaǳdzie Jędrzejowi Karczowi, który samowolnie, długi czas w osamotnieniu, poświęcając oszczędności swojego życia, budował kaplicę według własnego pomysłu. Kiedy w końcu okazało się, że postawienie kaplicy jest realne, mieszkańców wioski ogarnął zapał i przyłączyli się do pomocy. W 1914 r., przy prowizorycznym ołtarzu, po raz pierwszy odprawiano Mszę świętą. Na swoją parafię mieszkańcy wioski musieli jednak czekać jeszcze blisko 70 lat. Poświęcenia i wmurowania kamienia węgielnego dokonał w 1975 r. ks. biskup Julian Grobicki - wielki przyjaciel Podczerwonego. W 1982 r. ks. kardynał Franciszek Macharski erygował parafię Matki Bożej Bolesnej w Podczerwonem, a następnie w 1995 r. uroczystie konsekrował tutejszą świątynię.

Podszkle

Jedna z najstarszych wsi orawskich, lokowana ok. 1580 r. Malowniczo usadowiona na beskidzkich wzgórzach. Rolę osadcy spełniła tu drobna szlachta. Podanie mówi o szklarzu, który dawno, dawno temu wędrował ze swym warsztatem na plecach. Kiedy się potknął w miejscu, gdzie jeszcze nie było wioski, a szkło rozprysło się z brzękiem - w rozpaczę ponoć krzyknął: - To po szkłe!...

Płynące z beskidzkich wzgórz, zwanych „Orawskimi Działami”, potoki Orawa i Bukowiński Strumyk łączą się tu w rzekę Orawę, która uchodzi do Morza Czarnego. W centrum wsi króluje murowany kościół pod wezwaniem św. Rozalii z 1787 r., z wieżą dobudowaną w 1803 r. Mieszkańcy Podszkła tradycyjnie trudnią się rolnictwem i ciesielką. Niektóre rodziny przyjmowały w swoich domostwach letników jeszcze przed wojną. Grzybiarzy wabią tutejsze lasy. Z Podszkła najbliższe do Bukowińskiego Wierchu zwanego „Pępkiem Świata”, bo widać stąd 14 pasm górskich. Powierzchnia sołectwa wynosi 13,1 km².

Ratułów

Wieś lokowana w 1616 r., która swą nazwą upamiętnia Ratułda ze Skrzydlinej, jednego z dzierżawców dóbr nowotarskich. Wieś rozciąga się w dolinie potoku Bystrego, od Bachledowego Wierchu po Górkowy Wierch. Było to zawsze gniazdo zawołanych górskich tancerzy i śpiewaków. Tradycje rękodzielnicze żywe są w Ratułowie do dziś.

Zbocza wznoszące się nad doliną Bystrego to idealne, choć jeszcze nie uzbrojone w wyciągi, tereny dla początkujących narciarzy. Młodzież trenuje zjazdy na stoku Koło Bucków. Mieszkańcy zaczynają już udostępniać kwatery wczasowiczom. Powierzchnia sołectwa wynosi 15,3 km². W centrum Ratułowa znajduje się stara kaplica.

GÓRALSKIE NUCICKI

Stare Bystre

Duże sołectwo o powierzchni 21,1 km². W przywileju lokacyjnym z 1591 r. wystawionym dla Jakuba Gadowskiego nie było jeszcze wyodrębnione z Rogoźnika, który rozciągał się aż po Ciche. Dobrze znany wędkarzom potok Wielki Rogoźnik, płynąc przez wieś, stworzył uroczą dolinę. Tutaj wapienna Skalka, wypiętrzona kilkadziesiąt metrów nad koryto Rogoźnika, kończy podhalański Pas Skalicowy. Nazwy wsi użyczył jednak potok Bystry, płynący też przez Ratułów i Miętustwo.

Stare Bystre słynęło niegdyś z grup cieśli zwanych „siałkami budarskimi”. Dziś mieszkańcy hodują bydło mleczne i owce, z bundzu robią serki zwane pucokami. Wiele kobiet znalazło pracę w powstałym niedawno zakładzie szwalniczym. Stare Bystre należy do parafii Czarny Dunajec. Kościół pod wezwaniem św. Stanisława, wzniesiony z początku lat 80-tych, posiada piękne, drewniane wnętrza. Na msze wieczorne starsze kobiety chodzą w starodawnym, podhalańskim odzieniu.

Bystrzańskie stoki aż kuszą do uprawiania narciarstwa - ulubionym miejscem chłopców trenujących skoki była Uboc nad Łusckami. W lasach takich jak Surowina, Granice, Juhasi Gron, Sołtysi Bór - można odpocząć i znaleźć grzyby.

Wróblówka

Wieś rozłożona po obu brzegach Czarnego Dunajca, istnieje już czterysta lat. Swoją nazwę wzięła od braci Wróblewskich, którzy na krótko odkupili osadę od sołtysiego rodu Bobków.

Sołectwo małe (pow. 5,7 km²), nadzwyczaj spokojne, z miejscami do kąpieli w progach Czarnego Dunajca, stwarza idealne warunki do rodzinnego wypoczynku. We wsi znajduje się staw hodowlany z pstrągiem tęczowym. Na polach i torfowiskach rozciągniętych w kierunku Odrowąża baczowie wypasają owce. Stąd też otwiera się wspaniały widok na Tatry. Mieszkańcy trudnią się głównie rolnictwem i stolarstwem. Wróblówka należy do parafii Czarny Dunajec.

ZALUCZNE

Załuczne

Wieś łącząca Niżne Podhale z Orawą, lokowana z początkiem XVII w. Jej nazwę tłumaczy się dwójako: przez położenie „za łukiem” drogi wiodącej z Odrowąża do Załucznego, a także przez podanie o strażnicy z załogą łuczników, gdyż wieś leżała zawsze na rubieżach Rzeczypospolitej. Baszta z chorągwiami zdobi zresztą starą pieczęć sołectwa.

Zachowało się tu jeszcze kilka starych, góralskich domostw. Warto też zwiedzić Kaplicę pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa zbudowaną z różowawych wapieni rogożnickich, ukończoną w 1935 r. Fundatorem był miejscowy proboszcz - ks. Wit Maśnicki. Współcześnie rozbudowana, przybrała charakter niewielkiego kościółka. Świątynia ma piękne modrzewiowe wnętrze i strop kasetonowy, rzeźbiony na wzór kasetonów wawelskich.

Załucznińskie rodziny chętnie goszczą wczasowiczów w swoich domach. Lasy wabią bogatym runem. Z drogi wiodącej przez Załuczne i Odrowąż można podziwiać wspaniałą panoramę Tatr. Powierzchnia tego niewielkiego sołectwa wynosi 5,2 km².

Kultura

Tradycyjna kultura ludowa Podhala stanowi przedmiot zainteresowania i fascynacji nie tylko badaczy. Każdy, kto zawedrował na ten skrawek ziemi, ulega urokowi górskiego krajobrazu i zachwycą się bogatym, wyrazistym i malowniczym folklorem jej mieszkańców. Górale posiadają silną regionalną tożsamość i są bardzo przywiązani do swojej tradycji, co sprawia, że kultura ta wciąż jest żywa.

Skarbem czarnodunajackiej ziemi są liczni twórcy, artyści ludowi wszech dziedzin, stanowiący o sile miejscowej kultury i góralskiej tradycji. W drewnie rzeźbią: Jan Zięder z Chochołowa, Alojzy Śmiech i Tomasz Król z Piekelnika; ciupagi, fajki i noże zbójnickie zdaje Stanisław Skubisz w Czerwieniem. Józef Bednarz z Czerwieniego robi skórzane opaski - szerokie góralskie pasy ze sprzączkami, kierpce oraz meble regionalne. Andrzej Mateja z tej samej wsi potrafi uszyć starodawne filcoki - zimowe buty ze skóry i grubego sukna. Piękne, barwnie wyszywane cuchy i bukowe portki szyją Władysław Gromada i Czesław Ujeński w Chochołowie oraz Przemysław Garbaruk w Cichem. W świat wyjeżdżają dzwonki o pięknym tonie - dzieła miejscowych ludwisarzy: Józefa i Władysława Kulawiaków z odrowąskich Żarów. Władysław Stopka-Król z Czerwieniego wyspecjalizował się w dzwonekach pasterskich, tzw. zbyrcokach. W Starem Bystrem, u lutnika Grzegorza Takuśki, rodzą się skrzypce, gęśle i basy. Andrzej Gąsienica-Sawicki z Ratułowa robi kierpce, Franciszek Obrochta z Bystrego dał się poznać jako poeta ludowy, gawędziarz i muzykant. W Chochołowie maluje na szkle Aniela Stanek-Kojsowa. Wiele hafciarek cudnie zdobi góralskie odzienie. Działa w gminie wiele regionalnych zespołów, wśród nich daleko zasłynęły taneczne i śpiewacze grupy „Tatry” z Ratułowa i „Bachledówka” z Czerwieniego. Swoimi występami zachwycają także: „Watra” z Czarnego Dunajca, „Honielnik” z Czerwieniego, „Odrowążanie” z Odrowąża Podhalańskiego, „Krzesany” z Cichego, „Mali Miętusianie” z Miętustwa, „Turnie” ze Starego Bystrego, „Zawodzianie” z Koniówki i „Siurni” z Chochołowa, „Serdocki” z Podszkła, „Pieniążkowanie” z Pieniążkowic, „Mali Dunajczanie” z Czarnego Dunajca, „Mali Wróblowianie” z Wróblówki. Głośno też o miejscowych kapelach: rodzinnej muzyce Ogórków z Cichego, muzyce Stanisława Bukowskiego z Czarnego Dunajca i muzyce Józefa Hawryły z Cichego, Rodzinnej Muzyce Czechów z Czarnego Dunajca, Muzyce Takuśkich z Czerwieniego, Muzyce Obrochtów ze Starego Bystrego. Miłośników folkloru gromadzą tradycyjne, doroczne imprezy kulturalne: „Muzykowanie na Duchową Nutę” - przegląd góralskich kapel, który nazwę wzięł od przydomku słynnego muzykanta z Cichego; „Bajklus” - przegląd teatryków dziecięcych; „Przepatrzowiny Teatrów Regionalnych” - konkurs amatorskich grup scenicznych z całego województwa, „Przeziyracka Młodych Toniecników i Śpiywoków Góralskich” - popis miejscowych wokalistów i tancerzy a także: „Góralskie Nucicki”, „Śpiywanie i Granie pod Chochołowskom Strzechom”, „Konkurs Muzyk Podhalańskich”. Pod koniec lata czarnodunajczanie urządzą barwną imprezę plenelową - „Hołdymas”, czyli dożynki. Hałdamasić - znaczyło u górali zwozić z pola do stodoły ostatnią furę siana czy zboża.

Kultura pasterska. Pasterstwo stanowiło jedno z najważniejszych źródeł utrzymania, zajęcie to otoczone nimbem, przeznaczone dla najodważniejszych, najsprytniejszych i najsilniejszych pozwoliło na powstanie swoistego etosu, na kanwie którego ukształtował się bogaty folklor pasterski. Wieś, bądź grupa gospodarzy, wynajmowała bacę, któremu powierzano wypas owiec na pastwiskach położonych poza wsią, często w paśmie lasów i ponad ich granicą na polanach i łąkach. Wszelkie umowy i rozliczenia między bacą i gospodarzami były ustne. Redyk wiosenny, pochod na hale, wejście do szałas, rozpalenie waty, rozstawienie koszara, pierwszy udój i posiłek miały charakter praktyczny i wręcz magiczny, obrosły w rytuał. Baca i juhasi przestrzegali licznych nakazów i zakazów, które miały zabezpieczyć zwierzęta i ludzi przed chorobami i mocami nadprzyrodzonymi oraz zapewnić spokojny wypas i dobrą mleczność owiec. Wielką uroczystością był jesienny redyk, gaszenie waty, pożeganie z szałasem i powitanie we wsi.

Strój góralski. Strój podhalański przeszedł wielką ewolucję na przestrzeni ostatnich 150 lat. Jeszcze w połowie XIX w. szli go miejscowi krawcy z materiałów wyrabianych na miejscu. Ozdoby były bardzo skromne. Na początku XX w. stary strój zanikł całkowicie na rzecz nowego, bogato zdobionego i atrakcyjniejszego kolorystycznie. W latach 90-tych XX w. pojawiła się moda retro i stroje góralskie stały się na powrót bardziej stonowane. Młodzież należąca do zespołów regionalnych i elita góralska wraca do czystej formy stroju góralskiego, oczyszczanego z obcych kulturowo naleciałości. Najciekawsze jest to, że górale używają odświeżonego regionalnego stroju do dziś. Wdziewając go do kościoła, na wesela, czy inne ważne okazje, podkreślają autentyczną potrzebę podkreślenia własnej odrębności związanej z poczuciem przynależności do własnych tradycji i kultury.

Muzyka. Szczególne znaczenie w życiu górali miała i ma muzyka. Powstawała spontanicznie, a jej dźwięki były wyrazem nastrojów, uczuć i pragnień. Przekazywana była z pokolenia na pokolenie bez nut, grana i śpiewana ze słuchu. Tradycyjnymi instrumentami były piszczałki, fujarki, trombity, dudy i geśle, które pod koniec XIX w. wyparte zostały przez skrzypce i basy. Z muzyką nierozdzielnie związany był taniec, który był przede wszystkim tańcem męskim, wyrazem siły i zręczności wykonawcy. Ten rodzaj tańca określano mianem zbójnickiego. Inną formą tańca, dopuszczającą obecność kobiety, zwana była drobnym lub krzesanym. Folklor muzyczny jest wciąż kultywowany, można wręcz mówić o modzie na tradycyjny śpiew i taniec. Co ciekawe, góralska muzyka budzi zainteresowanie profesjonalnych artystów, którzy aranżują ją i wykorzystują w swoich kompozycjach, a nawet podejmują wspólne muzykowanie z góralskimi kapelami.

Ochrona dóbr kulturalnych. Gmina Czarny Dunajec przypisuje wielkie znaczenie zachowaniu wszelkich tradycji ludowych. Na terenie gminy działa 12 profesjonalnych zespołów góralskich zrzeszonych przy Centrum Kultury i Promocji oraz przy Oddziałach Związku Podhalań, a także kilkanaście muzyk podhalańskich. Jest to ewenement na skalę nie tylko krajową, tym bardziej, że kultura na tym terenie jest „żywa”, autentyczna, nie zmieniona przez zawirowania historii, co jest rzadkością w całej Europie, gdzie wiele obrzędów i zwyczajów dopiero po ich zaginięciu jest wtórnie odkrywanych i prezentowanych turystom jako atrakcja. Aby tradycje czarnodunajceckich górali nie tylko trwały, ale wręcz rozkwiły, organizowane są różne coroczne imprezy kulturalne na terenie całej gminy.

Muzeum Powstania Chochołowskiego w Chochołowie. Jest Oddziałem Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem. Muzeum mieści się w XIX-wiecznym drewnianym domu góralskim należącym do Jana Bafii. Zebrane tu pamiątki, dokumenty, fotografie obrazują dzieje wsi Chochołów oraz przygotowania, przebieg i sylwetki przywódców Powstania Chochołowskiego.

Zabytki Architektury

Architektura sakralna. Na terenie gminy Czarny Dunajec znajduje się wiele obiektów architektury sakralnej, które są cennymi, ciekawymi i wartymi poznania zabytkami. Szczególną uwagę warto zwrócić na większość kościołów ze względu na ich oryginalny styl architektoniczny, historię oraz zabytkowe wyposażenie:

- Kościół św. Jacka w Chochołowie z lat 1853-1866
- Kościół Przenajświętszej Trójcy w Czarnym Dunajcu z lat 1863-1865
- Kościół św. Rozalii w Podszklu z 1787 r.
- Kościół św. Marii Magdaleny w Odroważu z lat 1825-31
- Kościół św. Jakuba w Piekelniku z 1878 r.
- Kościół Matki Boskiej Bolesnej w Pieniążkowicach z 1900 r.
- Kościół Najświętszej Marii Panny Królowej Polski w Cichem-Miętustwie z lat 1924-1928
- Kaplicę Najświętszego Serca Pana Jezusa w Załucznem z lat 1930-31

Stare, ale utrzymane w dobrym stanie XIX-wieczne drewniane dzwonnice słupowe z gontowym dachem możemy spotkać jeszcze w Koniówce, Cichem i Czerwiennem. Z kolei dużą grupę tworzą piękne, w większości XIX w., a z rzadka XVIII w., drewniane i murowane kapliczki oraz krzyże i figury. Rozsiane po całym obszarze gminy stanowią stały element tutejszego krajobrazu, któremu swoją osobliwością i formą nadają dodatkowo swoistego uroku. Spotkać je można w każdej wsi, przy głównych i polnych drogach, wśród starych drzew i na rozstaju dróg oraz w miejscach często przez ludzi uczęszczanych i zacisznych, a także w nieznanych i dawno przez nich zapomnianych.

Sanktuarium Maryjne. Jednym z najwyższych wzniesień Pogórza Gubałowskiego jest Bachledowy Wierch (947 m n.p.m.) potocznie zwany Bachledówką. Do istniejącej tutaj kaplicy i pustelni o.o. Paulinów z Jasnej Góry na odpoczynek często przyjeżdżali kardynał Stefan Wyszyński i metropolita krakowski Karol Wojtyła, późniejszy papież Jan Paweł II. Przywiązanie miejscowej ludności do chrześcijańskiej tradycji zaowocowało wzniesieniem w 1991 r. Sanktuarium Maryjnego na Bachledowym Wierchu. Popularna „Bachledówka” stała się centrum pielgrzymkowym dla okolicznej ludności. Wieża kościoła widoczna jest prawie z każdego miejsca gminy.

Drewniana zabudowa w Chochołowie. Zabudowa starej części wsi stanowi żywy skansen ludowej architektury i jako zbytek klasy zerowej objęta jest ochroną konserwatorską i patronatem UNESCO. Chochołów to przykład zwarto zabudowanej ulicówki. Wszystkie chałupy ustawione są frontem do słońca i tzw. szczytem do ulicy, za nimi ukryte są budynki gospodarcze, skupione wokół dziedzińca. Chałupy, w przeważającej części XIX-wieczne, wyglądają jak nowe, dzięki ciężkiej pracy chochołowskich gospodarzy, które co roku myją drewniane płazy, tak że lśnią one w słońcu jasnym drewnem. Zwyczaj mycia chałup jest charakterystyczny dla Chochołowa. Ciekawą historię ma chałupa oznaczona nr 24. Zbudowana jest z ogromnych płazów pochodzących z jednego drzewa, jodły rosnącej na zboczach Ostrysza, tak potężnej, że fundator chałupy Andrzej Kois, nie mogąc jej zwieźć na dół, obrabiał płazy na górze.

Dworki w Czarnym Dunajcu. Tak zwany dwork czarnoduńskiej to przykład indywidualnego stylu budownictwa wyrosłego na gruncie podhalańskiej architektury drewnianej. Po wielkim pożarze wsi w 1859 r., zdolny i przedsiębiorczy majster budowlany zaczął stawiać zamożniejszym gospodarzom zamiast drewnianych domostw, trwalsze domy murowane. Te parterowe domki posiadają ładne i kształtne ganeczki, których trójkątne szczyty wspierają się na ciężkich kolumnach o szerokich cokołach.

Przyroda

Walory przyrodnicze gminy związane są przede wszystkim z torfowiskami i rzeką Czarny Dunajec. Rozległe torfowiska wysokie typu alpejskiego, zwane puściznami, przechowały świat roślin sprzed setek tysięcy lat. Na tym obszarze do ważniejszych torfowisk należą: Puścizna Rękowiańska i Bali-gówka, położone na północ od Czarnego Dunajca, tworzące kompleks o pow. ok. 300 ha oraz Puścizna Wielka (ponad 400 ha) i Puścizna Mała (100 ha). W zachodniej części są mocno zniszczone, ku wschodowi lepiej zachowane. Występują na nich stanowiska rzadkich i chronionych roślin. Spotkać tu można gatunki flory tak rzadkie, jak: rosiczka, mech torfowiec, storczyki, żurawiny, wełnianka, borówka bagienna. W wyższych partiach króluje unikatowa odmiana kosówki. Teren proponowany jest do objęcia ochroną rezerwatową. Spośród obszarów nadrzecznych najbardziej wartościowe z przyrodniczego punktu widzenia są tereny ciągną się wzdłuż Czarnego Dunajca od Chochołowa do Koniówki, na niezniszczonym jeszcze odcinku powyżej mostu we Wróblówce oraz pomiędzy Wróblówką a Długopolem. Ten ostatni odcinek jest zdecydowanie najbardziej naturalny, z dobrze wykształconym układem zbiorowisk roślinnych tworzących ciąg sukcesyjny od prawie nagich kamieńców do zbiorowiska olszyny karpackiej. Na uwagę zasługuje też znaczne bogactwo florystyczne tego odcinka, z gatunkami wysokogórskimi i górskimi. Jego wartość podnosi też powiązanie przyrodnicze z dobrze zachowanym torfowiskiem koło Długopola. Godne uwagi są także obiekty przyrody nieożywionej, szczególnie w okolicy Starego Bystrego i na zboczach Domańskiego Wierchu. Można tam obserwować utwory pasa skałkowego, fliszu podhalańskiego oraz osady neogenu.

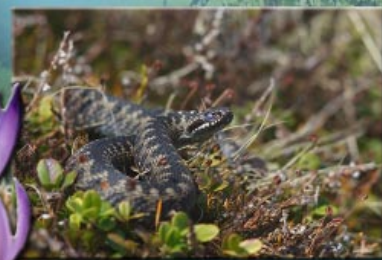
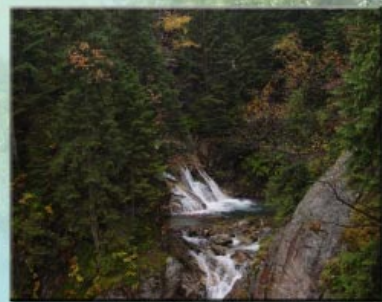
Zwierzęta występujące na terenie gminy to przede wszystkim fauna torfowisk orawsko-nowotarskich. Dla świata zwierząt kraina torfowisk jest naturalnym korytarzem między Tatrami a masywem Babiej Góry, więc teren ten odwiedzany jest przez migrujące osobniki. Stale na tym terenie bytują raczej drobne ssaki, zwłaszcza owadożerne i gryzonie, a także zające, lisy, sarny i dziki. Natomiast z sąsiednich kompleksów leśnych (Słowacja) zachodzą też większe zwierzęta, jak jelenie, łosie, a nawet wilki.

Czasem przemknie niedźwiedź.

Z drapieżnych ptaków szponiastych występują zarówno pospolite pustułki, puszczyki i myszolowy, jak i rzadsze w Karpatach błotniaki reprezentowane przez wszystkie trzy krajowe gatunki. Nie brak także ptaków związanych z siedliskami wodno-błotnymi i wilgotnymi łąkami, jak np. rzadki pszczołojad. Największe znaczenie ma fakt, że na torfowiskach znajdują się tokowiska cietrzewi, gatunku, który w Polsce zanika. Lęgną się tu także bociany czarne, a dzikie gęsi mają swój przystanek. Torfowiska i doły potorfia są dogodnym środowiskiem dla płazów, których zanotowano 10 gatunków. Natomiast spośród gadów występuje jedynie jaszczurka żyworodna i żmija zygzakowata. Osobliwością przyrodniczą torfowisk, związaną z przebiegającym przez nie działem wodnym, jest występowanie w potokach uchodzących do Czarnej Orawy kilku gatunków minogów i ryb niespotykanych w zlewisiku Bałtyku. Faunistyczne rzadkości znane są także wśród występujących na torfowiskach owadów, w szczególności motyli i pluskwiaków.

Drugą osobliwością czarnodunajeckich okolic, poza torfowiskami, są Działy Orawskie - płaskowyż uformowany kilka milionów lat temu będący najstarszym elementem rzeźby terenu. Są one częścią obniżenia łuku Beskidów między Pasmem Babiogórskim a Gorcami. Wododzielne grzbiety wypiętrzone najwyższej między Podwilkiem a Odrowążem (Pajaków Wierch 934m npm, Bukowiński Wierch 940m npm i Żeleźnica 912m npm) przegradzają zlewiska Morza Czarnego i Bałtyku. Po jednej ich stronie płynie bowiem Czarna Orawa, z drugiej leżą źródła Dunajca. Do lokalnych bogactw zaliczyć też trzeba zalegające głęboko pod ziemią wody geotermalne (bardzo wydajny odwiert w Chochołowie) jedne z największych w Polsce południowo-wschodniej pokłady żwirów rzecznych; występujący w niewielkich ilościach węgiel brunatny; masywy leśne i skalne surowce, zwłaszcza piaskowce wapienne.

Szlaki turystyczne na terenie gminy:

- szlak czerwony:** 7 km fragment Szlaku im. Powstania Chochołowskiego: Wierch Ciche - Chochołów
szlak zielony: Zakopane - Ząb - Czerwienne - Maruszyna - Szaflary - Dursztyn
szlak czerwony: Dział - Pieniążkowce - Żeleźnica
szlak żółty: Zubrzyca Dolna - Orawka - Pająków Wierch - Podszkle - Żeleźnica
szlak niebieski: Przełęcz Bory - Harkabuz - Żeleźnica
szlak niebieski: Przełęcz Sieniawska - Janiówka - Kawulówka - Żeleźnica

Podhalański Szlak Papięski - są to ścieżki spacerowe, do których prowadzi z Rabki przez Piątkową szlak żółty. Ścieżki spotykają się na Rabskiej Górze przy krzyżu milenijnym.

część Szlaku im. Ojca Świętego Jana Pawła II - Rabska Góra - Stromówka - Żeleźnica - Kierówka - Bielan - ka - Sieniawa - Rabska Góra

Transbeskidzki Szlak Konny: Zawoja - Zubrzyca Górna - Orawka - Podszkle - Załuczne Odrowąż - Dział

Turystyka

Podhale należy do najczęściej odwiedzanych regionów turystycznych naszego kraju. Każdy zna takie miejscowości jak Zakopane, Nowy Targ czy Bukowina Tatrzańska. Planując wakacje niewiele osób bierze jednak pod uwagę inne miejscowości tej okolicy. Jednym z takich położonych „trochę na uboczu” terenów jest gmina Czarny Dunajec - zapomniany zakątek Podhala. Gmina Czarny Dunajec położona jest pod wieloma względami na terenie granicznym. Od północy obejmuje ona południowe stoki Działów Orawskich, środkowy pas zajmuje Kotlina Orawsko-Nowotarska, natomiast południe i południowo-wschód zajmuje Pogórze Gudałowskie, we wschodniej części w okolicy wsi Stare Bystre gmina sięga aż do zachodnich krańców Pasa Skalkowego. Gdyby utworzyć trójkąt pomiędzy Tatrami, Beskidem Żywieckim a Gorcami, to gmina Czarny Dunajec znalazłaby się dokładnie w jego środku. Pod względem administracyjnym okolica ta znajduje się w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego. Siedmiokilometrowy odcinek południowo-zachodniej granicy gminy jest jednocześnie granicą państwa ze Słowacją.

Ziemia Czarnodunajeczka jest wyjątkowo zróżnicowana pod względem rzeźby terenu. Chociaż region ten kojarzony jest głównie z górami, w dużej części ma jednak charakter równiny, który tworzy Kotlina Orawsko-Nowotarska. Ta forma krajobrazu jest jednak tylko pozorem. Obserwując liczne potoki nietrudno jest dostrzec ich górski charakter. Wiąże się to z dużą różnicą wysokości bezwzględnych wynoszących ok. 100 metrów na odcinku ok. 10 km. Takie ukształtowanie powierzchni kotliny odkrywa turystę doskonały widok na całe pasmo Tatr, Gorców i Babią Górę oraz pomniejsze wzniesienia. Na północy i południu gminy rzeźba terenu jest bardziej ożywiona. Wspomniane już Działy Orawskie tworzą na północy pasmo łagodnych wzniesień, z których najważniejsze są szczyty: Pająków Wierch (935m npm), Żeleźnica (912m npm), Markówka (827m npm), Głowaczów Wierch (758m npm), Bucznik (711m npm). Są one łatwo dostępne z malowniczo położonych miejscowości: Podszkle, Piekelnik, Załuczne, Odrowąż, Pieniążkowice i Dział. Równie atrakcyjne jest położone na południu gminy Pasma Głubałowskie. Składają się na nie takie wzniesienia jak Ostrysz (1025m npm), Bachledówka (949m npm), Beskid (906m npm), Zadkowski Wierch (884m npm), Domański Wierch (753m npm), Cyrhlica (896m npm). Przez niektóre z tych łagodnych wzniesień, poprowadzono piesze szlaki turystyczne. Na Żelaźnicę prowadzi niebieski szlak z Pieniążkowic i czerwony z Działu. Szczyty Ostrysza i Cyrhlicy obejmuje część czerwonego szlaku imienia Powstania Chochołowskiego prowadzącego z Gubałówki do Chochołowa. Również warunki klimatyczne są tutaj bardziej sprzyjające niż w sąsiednich regionach. Średnie temperatury roczne są wyższe niż w otaczających gminę górach, natomiast opady są znacznie niższe. Pokrywa śnieżna zalegająca tutaj ok. 3,5 miesiąca w roku ma grubość 30-50 cm, co stwarza wyjątkowo dogodne warunki dla narciarstwa, szczególnie biegowego. Ciekawostką tego obszaru jest przebiegająca tędy granica pomiędzy rzekami spływającymi do Morza Czarnego i Bałtyckiego. Potok Piekelnik odprowadza swoje wody do Morza Czarnego. Pozostałe wody spły-

wają do Morza Bałtyckiego. Najważniejszą rzeką gminy jest Czarny Dunajec. Do niedawna stwarzał on ogromne zagrożenie powodziowe dla położonych nad nim gospodarstw. Przeprowadzone w ostatnim czasie prace regulacyjne, doprowadziły do powstania szeregu stopni wodnych w Koniówce, Podczermnym, Czarnym Dunajcu i Wróblówce. Stworzono również w ten sposób dogodne warunki do biwakowania i kąpieli, jakich nie posiada żadna z pozostałych miejscowości w okolicy. Brzegi Czarnego Dunajca już obecnie wykorzystywane są w tym celu przed mieszkańcami Podhala jak i turystów. Specyfiką tych okolic Czarnego Dunajca są duże połacie torfowisk wysokich zwanych przez miejscową ludność puściznami. Najistotniejszymi z nich są Puścizna Wielka zajmująca obszar 507,5 ha, Puścizna Rękowiańska, Baligówka (ponad 200 ha) i Puścizna Mała (100 ha) oraz kilka mniejszych. Miłośnicy flory znajdą tutaj rzadkie gatunki roślin, na przykład: rosiczkę, mech torfowiec, storczyk, żurawiny, wełniankę, borówkę bagienna oraz ewenement na tej wysokości, jakim jest kosodrzewina. Wędrujące gatunki zwierząt pomiędzy Babią Górą a Tatrami przechodzą przez ten niezmienny jeszcze przez człowieka teren. Żyją tutaj takie gatunki ptaków jak: bocian czarny, błotniak, cietrzew, puszczyk, myszołów, pszczołojad, sowa pójdzka, a spośród ssaków: łosie, wilki, jelenie, lisy i dziki. W przyszłości planowane jest na terenie torfowisk utworzenie parku krajobrazowego lub nawet ścisłego rezerwatu przyrody. Szansą powodzenia tego projektu jest ciągle zmniejszająca się eksploatacja torfu oraz przygraniczne położenie torfowisk. Inną atrakcją przyrodniczą gminy są niespotykane w większej części Polski obszary lasów świerkowych. Najwięcej z nich występuje na północ od Czarnego Dunajca w paśmie Działów Orawskich, na zachód od wsi oraz częściowo w Paśmie Gubałowskim.

Dane teleadresowe

Urząd Gminy
34-470 Czarny Dunajec, ul. Józefa Piłsudskiego 2
tel. 018 261 35 40, tel./fax 018 261 35 30

Centrum Kultury i Promocji
34-470 Czarny Dunajec, ul. Kolejowa 14
tel./fax 018 265 71 79

Bank Spółdzielczy
34-470 Czarny Dunajec, Rynek 19
tel. 018 265 71 96, 018 265 72 96, 018 265 73 90

Ośrodek Zdrowia
34-470 Czarny Dunajec, ul. Kamieniec Dolny 55
tel. 018 265 74 75, 018 265 72 99

Komisariat Policji
34-470 Czarny Dunajec, ul. Kamieniec Dolny
tel. 018 265 72 97

Ochotnicza Straż Pożarna
34-470 Czarny Dunajec, Rynek, tel. 018 265 72 98

Urząd Pocztowy
34-470 Czarny Dunajec, ul. Kolejowa 16
tel. 018 265 72 80, 018 265 72 03

TAXI
tel. 018 265 73 91, 018 265 88 97